

TURBULY LILLA

HATÁRÁTNÉZÉSEK

A romániai magyar színházak Magyarországról nézve

■ Mi látszik Magyarországon a romániai magyar színházakból? Hol és milyen előadásaikkal találkozhat a határon inneni színházrajongó néző vagy éppen a színikritikus, ha nincs alkalma Romániába utazni? Mennyire vannak jelen a színházi fesztiválokon és a szaksajtóban? Figyelnek-e rájuk a kritikusdíjaknál? Ebben a cikkben ezekre a kérdésekre kerestem a választ. A történeti áttekintést mellőztem, mindössze az utóbbi öt évet vettem figyelembe. Nem átfogó tudományos vizsgálat, hanem praktikus helyzetjelentés volt a célom.

A Pécsi Országos Színházi Találkozón

■ Bár folyamatos szakmai és politikai viták övezik, és sokak szerint már régen nem igaz, hogy a POSZT a legjobb magyar nyelvű előadások fesztiválja lenne, vitatottságában is a magyarországi színházi élet kiemelt figyelmet kapó fesztiválja.

Versenypogramját ketten válogatják: általában rendezők, írók, színészek, kritikusok. A 2018-as fesztiválra például Regős János rendező és Térey János író válogatott. A 2018/2019-es évadban Zalán Tibor író és Gulyás Gábor művészettörténész láthatják fel-feltűnni a határon túli magyar színházakban is. A válogatás módjáról és a válogatók személyéről szintén sok vita folyik, nem csoda, hiszen a fesztivál legfontosabb mércéje a szakmai minőség – vagy az kellene hogy legyen. Ezt pedig elsődlegesen

Vannak tehát fórumok,
a nagyon tudatos néző
Magyarországon
is találkozhat
a romániai magyar
színházak kínálatának
egy részével.

a versenyprogram színvonala határozza meg. Jelenleg a színházak regisztrálhatnak előadásokat, amelyeket a válogatók kötelezően megnéznak, de ezen túlmenően jogukban áll nem jelölt előadásokat is megnézni és azok közül választani.

A válogatókkal készült interjúk visszatérő eleme, hogy rácsodálkoznak az addig általuk nem vagy csak kis részben ismert határon túli magyar nyelvű színházakra, és a válogatással eltelt egy év legemlékezetesebb kalandjai között emlegetik a téli erdélyi körutakat.

Tizennégy előadást választhatnak be a versenyprogramba, nagyjából fele-fele arányban nagyszínpadi és kamaraszínházi produkciókat. A 2018-as évben kiemelkedően sok, öt határon túli előadás került a versenyprogramba, ezek közül négy Romániából: a *Rosmersholm* Kolozsvárról, a *Hedda Gabler* Marosvásárhelyről, a *Kaukázusi krétakör* Nagyváradról és a *Migránssook – avagy túlsúlyban a bárkánk* Székelyudvarhelyről. A 14 előadáshoz képest jelentős arány.

„Nincs semmilyen ajánlás az arányokat illetően. De talán még soha nem szerepelt ennyi határon túli produkció a POSZT-on. Ez jelez valamit! Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Szabadkán és Újvidéken nagyon erős társulatok dolgoznak, sok esetben román, ukrán, macedón rendezőkkel. Mindkettőnket meglepett ez a sok remek előadás” – mondta el Regős János.¹

Végignévezve az utóbbi öt év versenyprogramját, 2018 kiugrik a mezőnyből. 2014-ben és 2017-ben 2-2, 2015-ben és 2016-ban 1-1 romániai magyar előadás szerepelt benne. Ráadásul, míg ezekben az években csak 1-2 díj jutott ezeknek az előadásoknak, idén a *Rosmersholm* hármát is kapott, köztük a fődíjnak számító legjobb előadás címet is hazavihették a kolozsváriak a legjobb női főszereplő (Imre Éva) és a legjobb díszlet (Andrij és Daniel Zsoldak) mellett.

Ugyanakkor – ha lenne ilyen – a *Rosmersholm* megkaphatta volna a legvitatottabb előadás címét is. Ahogy Romániában a 2017. márciusi bemutató környékén, Magyarországon a POSZT-vendégszereplés kapcsán jelent meg számos írás arról, hol vannak a rendezői színház határai, mi engedhető meg egy előadás sikere érdekében, és mi nem, felülírhatja-e a művészi szabadság a morális értékeket. (Aki mégsem hallott volna erről az ügyről: Andrij Zsoldak rendező a bemutató szünetében verbálisan és fizikailag is bántalmazta a főszereplő Imre Évát.) A színházi szakmát az előadás esztétikája is erősen megosztotta, kiből szinte rajongó tetszést, kiből erős visszatetszést váltott ki Andrij Zsoldak színész- és nézőpróbáló rendezése.

A romániai magyar előadások iránti ideik, kiemelt figyelemből persze nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, éppen azért, mert a válogatás erősen függ a válogatók személyétől, színházi előismereteitől, ízlésétől. Az azonban elmondható, hogy az utóbbi öt évben nem volt POSZT nélkülük, és hogy többnyire a kolozsvári, a marosvásárhelyi és a sepsiszentgyörgyi színház jutott el Pécsre. A székelyudvarhelyiek és a nagyváradiai ebben az időszakban csak az ideik egy-egy előadással képviseltették magukat.

Kisvárdán

■ Idén jubileumot ünnepeltek Kisvárdán, 30. alkalommal mutatkoztak meg ott a határon túli magyar színházak. A fesztiválról szóló írások, beszámolók visszatérő kérdése/felvetése, hogy jó helyen van-e a fesztivál Kisvárdán. A határ menti kisváros fekvése okán szimbolikus helyszín, azonban sem a színpadi, sem a szélesebb

értelemben vett infrastrukturális körülményei nem kedveznek egy reprezentatív találkozónak. Az utóbbi években egyre több határon belüli szórakoztató előadást is meghívnak oda, hogy szélesebb közönségréteget tudjanak megszólítani, ez a változtatás is vitákat vált ki, sokan a felhívulástól féltik a fesztivált, akkor is, ha ezek az előadások versenyprogramon kívül mennek.

A programot általában egy-három szakember, most már harmadik éve Balogh Tibor művészeti tanácsadó válogatja. Idén a 13 versenyelőadásból 9 romániai magyar színházból érkezett, a díszvendég posztját a sepsiszentgyörgyi színház töltötte be. Tény, hogy a szakma és az érdeklődő közönség ma is itt nyerhet a legteljesebb képet a határon túli magyar nyelvű előadásokról. Más kérdés, hogy a szakma még csak-csak elutazik ezért Kisvárdára, a nem helyi közönség azonban már kevésbé. Nekik a Határon Túli Magyar Színházak Szemléje adhat lehetőséget néhány budapesti találkozásra.

A Határon Túli Magyar Színházak Szemléje

■ Minden tavasszal a Thália Színház ad otthont az egyhetes szemlének. (Bár volt olyan év is, amikor nem fesztiválhéten, hanem az évadban elosztva, havi egy-két alkalommal láthattak határon túli előadásokat a nézők.) Az idén például hét romániai magyar színház hozta el egy-egy előadását. Ellentétben a POSZT-tal és a kisvárdai fesztivállal, itt nincs szakmai zsűri, és nem osztanak ki díjakat. A szemle célközönsége valóban a közönség, ezért nincsenek szakmai beszélgetések sem, helyettük az előadások után közönségtalálkozóra várják az érdeklődőket. A kínálat általában vegyes tematikájú és színvonalú, vannak színházak, amelyek éveken át kimaradnak a válogatásból, ahogy ezt például Gáspárik Attila a marosvásárhelyi színház vonatkozásában elmondta.² (Igaz, azóta már szerepelt marosvásárhelyi előadás a szemlén.)

E három fesztiválon kívül más fesztiválok programjában is fel-feltűnnek romániai magyar előadások, legyen szó a Nemzeti Színház által szervezett MITEM-ről vagy olyan, a független színházi szférát felkaroló fesztiválokról, mint a szegedi Thealter, a Bethlen Téri Színház Vendégváró Fesztiválja vagy a dunaPart. Nekik köszönhetően olyan független társulatok is vendégszerepelhettek nálunk, mint a kolozsvári Váróterem Projekt és GroundFloor Group vagy a marosvásárhelyi András Lóránt Társulat. A fesztiválokon kívül természetesen vannak még egyedi vendégszereplések. A kolozsvári színház egy-egy előadása például minden évben vendégszerepel a Vígyszínházban, illetve a Pesti Színházban. A József Attila Színház is havi rendszerességgel fogad előadásokat a határon túlról. És persze alkalmanként más színházak is vendégül látnak egy-egy produkciót.

Vannak tehát fórumok, a nagyon tudatos néző Magyarországon is találkozhat a romániai magyar színházak kínálatának egy részével. De ahhoz, hogy futó benyomásnál mélyebb ismereteket szerezhessen egy-egy társulat munkájáról, fejlődéséről, még a folyamatos figyelem és türelem sem biztos, hogy elég, hiszen vannak társulatok, amelyek gyakrabban, de vannak olyanok is, amelyek nagyon ritkán jutnak ilyen lehetőséghez.

A magyarországi színházi szaksajtóban több-kevesebb rendszerességgel, főleg a fesztiválszereplések kapcsán jelennek meg cikkek, interjúk, tanulmányok. A *Színház* folyóirat az utóbbi néhány évben több átfogó tanulmányban is foglalkozott a romániai színházi élettel, köszönhetően az ott élő szerkesztőnek, Boros

Kingának és a kolozsvári kötődésű főszerkesztőnek, Tompa Andreának. Színházi szakfolyóiratokat azonban csak a szűk szakma olvas. Ezeken túlmenően a szféra sajtómegjelenése meglehetősen esetleges, és ahogy az lenni szokott, a negatív hírek (mint amilyen a *Rosmersholm*mal kapcsolatos ügy) könnyebben áttörnek a sajtó ingerküszöbét, mint a tisztán szakmai kérdések.

A kritikusok látókörében

■ A Színházi Kritikusok Céhe minden év szeptemberében díjakat ad át az előző évad legjobbnak tartott előadásainak, alkotóinak. Tizenöt kategóriában értékelik a teljesítményeket a legjobb előadástól a legjobb fő- és mellékszereplőkön át a díszlet- és jelmezterveig. A szavazáson a céh 50 tagja közül azok vehetnek részt, akik az adott évadban legalább 90 új bemutatót láttak. Ezeknek a céhtagoknak a száma az utóbbi években 20 körül mozog, és sajnos inkább fogyatkozik, mintsem növekszik.

Független (állami támogatásban nem részesülő) civil szervezetről van szó, igen szűkös anyagi lehetőségekkel. A díj értékét éppen ez a függetlenség és a szakmaiság adja. (Csak szellemi értékről beszélhetünk, hiszen anyagi elismeréssel nem jár.) A céhtagok azonban éppen ezért a kívánatosnál kevesebbet utazhatnak előadásokat nézni még belföldön is, nemhogy a határon túlra. A céhnek jelenleg három Romániában élő tagja van (Boros Kinga, Köllő Katalin és Ungvári Zrínyi Ildikó), ők felhívják a többiek figyelmét a fontos előadásokra. A szavazók között azonban ritkán jelennek meg romániai tagok, mert nem tudnak megnézni 90 új bemutatót. Vannak olyan tagok is, akik, ha nem is ott élnek, mélyebben ismerik a romániai színházi életet, mint a *Játéktér* főszerkesztője, Varga Anikó vagy Tompa Andrea. Így az információk el tudnak jutni a Kritikus Céhhez, ahhoz azonban, hogy a magyarországi tagok nagyobb számban láthassanak egy-egy előadást, ennél több kell.

Legnagyobb eséllyel a kritikusok is Kisvárdán, a POSZT-on és a Határon Túli Színházak Szemlájén találkozhatnak határon túli előadásokkal. Szóba jöhetnek még az elszórt budapesti vendégszereplések és azok az alkalmak, amikor a romániai magyar színházak egy-egy fesztiválra vagy minievadra hívják meg a kritikusokat. Utóbbiakra azonban ritkán jut el annyi kritikus, hogy egy ott látott előadás a díj elnyeréséhez minimálisan szükséges öt szavazatot megkapja. Így az a tapasztalat, hogy azok a határon túli előadások nyerhetnek díjat, amelyeket a magyarországi, fent jelzett fesztiválokon viszonylag sok kritikus meg tud nézni. Így kaphatta meg például idén a POSZT-ot és Kisvárdát is megjárt újvidéki *Borisz Davidovics síremléke* a legjobb előadás díját, a Kisvárdán vendégszerepelt sepsiszentgyörgyi *Chioggiai csetepaté* pedig a legjobb zenés/szórakoztató előadás címét. A kisvárdai programban és korábban Budapesten, a MITEM-en is vendégszerepelt *Alice* pedig három díjat is besepert (a *sZempöl* Offchestra a legjobb zene, Kiss Zsuzsanna a legjobb jelmez, Korodi Janka pedig a legígéretesebb pályakezdő címét).

Végignézve itt is az utóbbi öt évet, az idén került a legtöbb (5) díj romániai magyar színházakhoz. 2016-ban a marosvásárhelyi *A nyugalom* a legjobb előadás és a legjobb díszlet díját is elnyerte.

2014-ben és 2017-ben egy díjat sem kaptak, ez azonban nem jelenti azt, hogy ezekben az években ne lett volna kiemelkedő előadásuk, hiszen a legjobb 3 között 2017-ben jelölték a sepsiszentgyörgyi *Liliomot*, illetve (2 kategóriában is) a maros-

vásárhelyi *Retromadár falnak csapódik és forró aszfaltra zuhant*. 2014-ben pedig a kolozsvári *Viktor, avagy a gyerekuralom* kapott két jelölést.

2015 kilóg a sorból, ebben az évben a romániai magyar színházak nemcsak díjat nem kaptak, de a jelöltek közé sem kerültek. Székely Csaba azonban megkapta a legjobb új magyar dráma díját a *Vitéz Mihály*ért. Igaz, nem Marosvásárhelyen, hanem Szombathelyen volt az ősbemutatója, hiszen a szombathelyi színház drámapályázatára született.

Székely Csaba

■ A kortárs romániai magyar drámaírók közül kétségkívül ő ma a legismertebb Magyarországon. Emlékszem, amikor 2011-ben a *Bányavirággal* megnyerte a Színházi Dramaturgok Céhének Vilmos-díját, elkéstem a díjátadóról. Egy fotóstól kérdeztem meg, ki lett a nyertes. Nem tudta a nevét, úgy mutatta meg a gépén a fényképét. (Amit először írói álnévnek hittem, annyira furcsa egybeesésnek tűnt, hogy a székelyekről éppen egy Székely vezetéknevű és Csaba keresztnévű szerző ír drámát.) A következő évben, a 2012-es POSZT-on azonban mindenki megtanulta a nevét, hiszen a marosvásárhelyi *Bányavirág* (amely a színház és a Yorick Stúdió együttműködésében jött létre) megnyerte a legjobb előadás díját. 2014-ben aztán a trilógia második része, a *Bányavakság* is bekerült a pécsi fesztiválprogramba (ugyancsak a marosvásárhelyiek hozták el, mindkét előadást Sebestyén Aba rendezte).

A *Bányavirág*-trilógia darabjait Magyarországon több színházban bemutatták, ahogy a *Szeretik a banánt, elvtársak?*-at is több helyen játszották. A *Vitéz Mihály* is szép sikert aratott, díjakat nyert. Székely Csaba darabjai hozzájárultak ahhoz, hogy módosuljon a magyarországi színházba járó közönségben a székelekről élő archaikus-romantikus kép.

Színészi átjárások

■ Gáspárik Attila a fent már idézett cikkben³ arról is beszélt, hogy a romániai magyar színészek egyáltalán nincsenek elkenyeztetve magyarországi hivatalos díjakkal, elismerésekkel (Kossuth-díj, Jászai Mari-díj stb.), elvértve kapnak meghívást szakmai fesztiválok zsűrijébe. Szintén az elmúlt öt évet végignézve, egyetlen ottani színész kapott Jászai Mari-díjat: Mátray László, aki egyébként rendszeresen fellép a Nemzeti Színházban is, így a Magyarországon is ismert színészek közé tartozik. A színészi átszerződések nem ritkák, különösen a kolozsvári és a marosvásárhelyi egyetemen végzettek közül szerződnek többen magyarországi társulatokhoz, igaz, közülük sokan eleve Magyarországról mentek oda tanulni. Nem kezdő, vezető színész átszerződésére mostanában ritkábban kerül sor. Ilyen Bányai Kelemen Barnáé, aki a marosvásárhelyi társulattól előbb Szombathelyre, majd az idei évadtól a budapesti Katona József Színházhoz szerződött.

Szubjektív képletek

■ Végezetül néhány mondat arról, hogy tízéves kritikusi pályámon nálam hogy működtek ezek a *határátnézések*. Az első években elvértve, véletlenszerűen találkoztam csak romániai magyar előadásokkal, egy-egy vendéjáték alkalmával.

Valamivel átfogóbb képet kaptam a kisvárdai fesztiválokon, bár egyet sem tudtam elejétől a végéig végignézni, általában két-három napot töltöttem ott. Akkor már éreztem, hogy nagyjából két vonulat különíthető el: a hagyományos népszínházi és a kísérletező, művészsínházi vonulat. És azt is, hogy a román színház hatása mennyire jelen van ezekben az előadásokban.

Ahhoz azonban, hogy átfogóbb képem legyen, szükség volt tényleges határátlépésekre, például az Interetnikai- és a TESZT Fesztivál látogatására, minióvadok végignézésére. Így már a későbbi magyarországi vendéjátékokat is jobban el tudtam helyezni az adott társulat palettáján. Lemaradásom még így is nagy, a kép korántsem teljes. De úgy látom, a marosvárhelyi és a sepsiszentgyörgyi társulat előadásaira, valamint a folyamatos építkezésben lévő nagyváradi társulat munkáira mindenképpen érdemes odafigyelni. Persze láttam jó előadásokat több más színháztól is Aradtól Szatmárnémetiig és Gyergyóig, és határon innenről és túlról igyekszem róluk is átfogóbb képet kapni. A „csak” Magyarországon nézőnek erre jóval kevesebb az esélye.

■ JEGYZETEK

1. <http://szinhaz.net/2018/03/28/ahol-a-szakmai-szinvonala-szellemi-felkeszultseg-es-a-korzerkenysegegyeszerre-van-jelen/>. Letöltve: 2018. november 2-án.
2. http://epa.oszk.hu/03000/03040/00007/pdf/EPA03040_szinhaz_2016_10_035-039.pdf. Letöltve: 2018. november 2-án.
3. Lásd a 2-es számú lábjegyzetet.

